

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Л. А. Швайка

*Української академії друкарства,
вул. Під Голоском, 19, Львів, 79020, Україна*

У статті розглянуто підходи та наслідки реформування національної економіки за двадцятип'ятирічний період незалежності України, в основі яких була ліберально-демократична модель. Ліберальна ідея трансформації економіки позитивно зарекомендувала себе в деяких країнах світу на певних етапах їх розвитку, однак в Україні вона не увінчалася успіхом. Суспільство виявилось не готовим до сприйняття принципів демократії та лібералізму, а окремі його прошарки використовували їх на свій лад. Це призвело до багатьох негативних наслідків, усунути які надзвичайно важко. Необхідна нова модель реформування економіки, в основі якої була довіра суспільства до влади, справедливість, захист та чітко означені цілі, завдання і пріоритети розвитку. Повинні бути визначені механізми їх реалізації. Суспільство втомилося від хаосу і вимагає від влади порядку, який можна забезпечити інструментами державного регулювання, посилення особистої відповідальності кожного за доручену справу.

Ключові слова: *модель економіки, ліберально-демократична ідея, економічний порядок, інструменти державного регулювання економіки.*

Постановка проблеми. Сьогодні Україна охоплена глибокою соціально-економічною кризою і опинилася перед черговим історичним вибором. Через невдалі попередні реформи, воєнний конфлікт, анексію Криму, самопроголошення нових утворень на території Донецької та Луганської областей, в суспільстві склалася вкрай нестабільна ситуація, яка демонструє численні не врегульовані суспільні суперечності. Способи їх розв'язання залежить від їх усвідомлення, осмислення і практичних дій реформуючих органів.

Як свідчить практика господарювання в Україні, численні реформи в економіці не забезпечували очікуваних результатів, призводили до загострення суперечностей між владою і суспільством, соціальних вибухів та військових конфліктів. Реформи 2014–2015 років проводяться несистемно, мляво і не вселяють надії на швидкий вихід країни з кризи. Потрібні кардинальні зміни в управлінні економікою, які базуються на тимчасовому посиленні ролі держави, її контролі за діяльністю всіх суб'єктів господарювання з дотриманням принципів демократії та економічної свободи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Провідні вітчизняні науковці рекомендують модернізувати наявну соціально-економічну систему, щоб забезпечити

конкурентоспроможність країни та її розвиток у довгостроковій перспективі. Ідеологічною основою такої модернізації повинні стати ліберально-демократичні перетворення, які свого часу були задекларовані в Україні, однак не зrealізовані [1].

Мета статті — вивчення причин і наслідків реформ у національній економіці та вироблення основних засад формування сучасної моделі розвитку України на довготривалу перспективу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Приваблива ліберальна ідея, сучасними представниками якої є Нобелівський лауреат М. Фрідман та американський економіст А. Лафер, передбачала економічну свободу, яка реалізовувалась через свободу вибору виду економічної діяльності та лібералізацію цін. Вона мала збалансувати ринки, встановити рівновагу між попитом і пропозицією. Приватна власність повинна була зорієнтувати підприємців на випуск товарів та послуг, які мають підвищений попит. Це мало б стимулювати інвестиційну діяльність і спричинити структурні зміни в економіці. Наприкінці ХХ ст. ця ідея в національній економіці трактувалася як «трансформація», «перехідний період». Їхніми найхарактернішими ознаками були нестабільність, протиборство, структурі напруження, зміна життєвих орієнтацій. Україні довелося одночасно пережити декілька системних перетворень: перехід від соціалістичної форми господарювання, тоталітарного суспільства до ринку і демократії; від колективістських норм співжиття до індивідуалістичних; від індустріальної до постіндустріальної цивілізації тощо. Була вибрана монетаристська модель трансформації, яку через певний час визнали помилковою для умов України [7]. Застосування її було недостатньо підготовленим та непослідовним. Не вистачало знань, управлінського досвіду, державницької культури. Давався взнаки політичний спротив; відсутність традицій життєдіяльності на основі приватної власності та конкурентних відносин; надмірне навантаження на бюджет. Через ці та інші причини справжніх реформ не вийшло. Крім того, значна частина суспільства була схильна до російсько-радянської ціннісної орієнтації, що призводило до розколу країни, багатовекторності соціально-культурних орієнтацій. Незріла демократія для розколотих суспільств, на думку послідовного прихильника ліберальної демократії Ф. Фукуями, може виявитися формою безсилля і застою [6, с. 326]. Україна розпорошила реформаторську енергію, час, відстала від багатьох країн, з якими одночасно розпочинала трансформацію.

Незавершеність трансформації стала фактором подальших перетворень і реформ. Макроекономічна стабілізація як частина загальної політики реформ повинна була встановити теоретичні бюджетні обмеження для уряду і національного банку, що позитивно вплинуло б на фінансову дисципліну і структуру економіки.

Однак вітчизняний досвід господарювання засвідчив, що реформування економіки на принципах лібералізму не привело до змін у її структурі та задоволення ринкового попиту. Спад промислового виробництва був колосальним. Зниження ВВП сягнуло понад 60% від рівня 1990 року.

З'явилися нові тенденції, пов'язані з посиленням монополізму і нерегульованою відкритістю економіки. Більшість вітчизняних підприємств виявилися неконкурентоспроможними на міжнародних ринках. Висока інфляція, бідність населен-

ня, міграційні процеси, масштабна корупція, безробіття, занепад моралі, соціальне розшарування суспільства тощо — лише деякі наслідки ліберальної економіки.

Зазначимо, що ліберальні ідеї А. Лафера і М. Фрідмана давали деякий результат у короткостроковій перспективі, а в довготерміновій — призводили до застою, втрати національних інтересів, залежності від іноземних капіталів, зубожіння громадян. Підконтрольні ЗМІ створювали міфи про успіхи ліберальних реформ, і влада багатьох країн копіювала їх, упродовжуючи у своїх умовах господарювання (наприклад, Чилі, Росія часів А. Гайдара, Україна, Грузія та ін.).

Окрім того, ліберальний курс перетворень породив такі проблеми, як безконтрольна приватизація державної власності, яку захоплювали за безцінь; нерозвинутість внутрішнього кредитного ринку; «перекачування» за кордон значних інвестиційних ресурсів, що в підсумку призвело до уповільнення економічного зростання, а відтак — до масштабної соціально-економічної кризи.

Як засвідчила практика господарювання і ринкових перетворень, в Україні сформувалась специфічна модель розвитку, яка привела державу до втрати людського, інтелектуального, виробничого і морального потенціалу. Країна підведена до такої небезпечної межі, за якою починається розпад базових інституцій, цілісності та суверенітету.

Шукаючи шляхи реформування вітчизняної економіки, в Україні багато говорять про успіх чилійських, грузинських та інших ліберальних реформ. Однак порівняння цих «успіхів» з результатами реформ в інших країнах (Корея) свідчить про те, що ліберальні ідеї в економіці не завжди дають очікувані результати. Для них повинен бути створений відповідний суспільно-моральний клімат, інакше вони призводять до знищення національної промисловості і великого бізнесу на догоду транснаціональним компаніям, зубожіння населення.

Численні спроби реанімувати економіку шляхом модернізації, реформування, радикальних змін не дають результатів. Висуваються пропозиції щодо застосування в Україні підходів «плану Маршалла», який позитивно зарекомендував себе у повоєнній Європі. Передумовами успішної реалізації цих підходів повинні слугувати: прозорість діяльності держави і бізнесу; активізація зусиль держави, спрямованих на розвиток виробництва та приватного сектору; розширення і диверсифікація зовнішньої торгівлі; розвиток фінансової системи та фінансова стабільність. Жодна з вказаних передумов в Україні не забезпечена. Крім того, в діях політиків і урядовців домінує «традиціоналізм», в основі якого — традиції минулого, орієнтація на які в сьогоденному світі не забезпечує розвитку. Тому не варто дублювати успішні проекти минулого, а оперативно здійснювати пошук нового «плану Маршалла», в якому має бути зацікавлена не лише Україна, а і європейські партнери, оскільки «успіх України може мати велике значення для розвитку цілої Європи» [8].

В основі формування нової моделі функціонування і розвитку економіки в Україні насамперед мають бути дії, спрямовані на: вирішення воєнного конфлікту на сході країни; націоналізацію деяких банків; створення нової планової економіки, яка б дала можливість конкретно управляти виробництвом; закриття вітчизняних ринків для іноземних товарів та отримання іноземних інвестицій у

формі кредитів; активне кредитування виробництва під незначні відсотки; стимулювання товаровиробників на придбання іноземних технологій, патентів; встановлення мита на вивезення сировини та ввезення товарів; підвищення заробітної плати і соціальних виплат. Такі кроки свого часу зробила Південна Корея, і сьогодні вона — одна з найбільших економік світу (13-те місце за обсягом ВВП, 10-те щодо середньої зарплати, 12-те з індексу людського розвитку). Сьогодні в Кореї виготовляють авіаносці, газові термінали, автомобілі, смартфони, чіпи, мікросхеми та ін. Виробничі корпорації світового рівня, серед яких Samsung, Hyundai, LG, Daewoo, Kia, відомі в цілому світі. За рівнем міжнародного інноваційного індексу Корея займає перше місце в світі. У країні сформувалася нова національна еліта, інтереси якої повністю збігаються з інтересами суспільства. Вона заробляє кошти в країні й інвестує їх лише в національну економіку. Корея утримує сильну сучасну армію, здатну захистити свій народ.

Отже, вихід з кризи потребує створення нової моделі економіки, в основі якої має бути модель державного регулювання на нових морально-політичних засадах. Про це говорить сучасний німецький вчений Ю. Хабермас: «Нинішня глобальна фінансова криза повинна стати для Заходу останнім попередженням про катастрофічні наслідки невтручання неолібералів в економіку» [2]. Державне регулювання економіки не має впливати на демократичні процеси, а це можливо лише за умови хорошої якості державних інституцій — відсутності корупції, високого рівня правопорядку, здорового інвестиційного клімату, захисту прав особистості та бізнесу.

Влада повинна усунути домінування адміністративних неформальних відносин, відновити довіру суспільства, забезпечити ефективне використання наявного економічного потенціалу, прийняти осмислену стратегію соціально-економічного розвитку країни.

Висновки. Ліберально-демократична ідея, покладена в основу наявних в Україні моделей реформування економіки, виявилася передчасною для нашого суспільства. Різкий перехід від командно-адміністративних до ринкових механізмів господарювання, слабкість державних інституцій, неготовність бізнесу і суспільства до нових умов життєдіяльності призвели до соціально-економічних криз, кожна з яких погіршувала рівень добробуту населення, посилювала нерівність, суперечності між владою і громадянами.

Враховуючи складну соціально-економічну ситуацію в країні, пропонується сформуванню тимчасову модель розвитку економіки на засадах державного регулювання економіки. Ця модель повинна базуватися на довірі суспільства до влади, справедливості, захисті, чітко окреслених цілях, завданнях і пріоритетах розвитку.

Подальші дослідження будуть присвячені обґрунтуванню механізмів реформування економіки та прогнозуванню наслідків їх впливу на соціально-економічний стан у країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Геєць В. Ліберально-демократичні засади: курс на модернізацію України // Економіка України / В. Геєць. — 2010. — № 3. — С. 4–20.

2. Зверяков М. Лібералізація і модернізація економіки України // Економіка України / М. Зверяков. — 2010. — № 5. — С. 11–21.
3. Колодко Гж. Від ідеології неолібералізму до нового прагматизму // Економіка України / Гж. Колодко. — 2010. — № 8. — С. 4–11.
4. Кримський С. Б. Цивілізаційний розвиток людства / С. Б. Кримський, Ю. В. Павленко. — К. : Фенікс, 2007. — 316 с.
5. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / Ф. Фукуяма ; пер. с англ. М. Б. Левина. — М. : ООО «Издательство АСТ»; ЗАОНПП «Ермак», 2004. — 588 с.
6. Цивилизационные модели современности и их исторические корни / Ю. Н. Пахомов, С. Б. Крымский, Ю. В. Павленко и др. ; под. ред. Ю. Н. Пахомова. — К. : Наукова думка, 2002. — 632 с.
7. Шаров О. М. Уроки та перспективи «плану Маршалла» для України // Економіка України. — 2015. — № 4. — С. 12–18.

REFERENCES

1. Heiets, V. (2010) Liberalno-demokratychni zasady: kurs na modernizatsiiu Ukrainy. Ekonomika Ukrainy, 3, 4–20 (in Ukrainian).
2. Zvieriakov, M. (2010) Liberalizatsiia i modernizatsiia ekonomiky Ukrainy. Ekonomika Ukrainy, №5, 11–21 (in Ukrainian).
3. Kolodko, Hzh. (2010) Vid ideolohii neoliberalizmu do novoho prahmatyzmu. Ekonomika Ukrainy, 8, 4–11 (in Ukrainian).
4. Krymskyi, S. B., & Pavlenko, Iu. V. (2007) Tsyvilizatsiinyi rozvytok liudstva. Kiev : Feniks (in Ukrainian).
5. Fukuiama, F. (2004) Konetc istorii i poslednii chelovek. M. B. Levina (Ed.). Moscow : ООО «Izdatelstvo AST»; ZAONPP «Ermak» (in Russian).
6. Pakhomov, Iu. N., & Krymskii, S. B., & Pavlenko, Iu. V. i et al. (2002) Tcivilizatcionnye modeli sovremennosti i ikh istoricheskie korni. Iu. N. Pakhomova. Kiev : Naukova dumka (in Russian).
7. Sharov, O. M. (2015) Uroky ta perspektyvy «planu Marshalla» dlia Ukrainy. Ekonomika Ukrainy, 4, 12–18 (in Ukrainian).

FORMATION OF MODERN DEVELOPMENT MODEL OF NATIONAL ECONOMY

L. A. Shvaika

*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pid Holoskom St., Lviv, 79020, Ukraine
kafekonomika@mail.ru*

The article presents approaches and consequences of reformation of national economy for twenty-five-year period of independence of Ukraine, that a liberal democratic model was the basis of. The liberal idea of transformation of economy

positively showed oneself in some countries of the world on the certain stages of their development, however in Ukraine it was not crowned by success. The society appeared not ready to perception of principles of democracy and liberalism, but its separate layers used them on the manner. It brought to many negative consequences; it is extraordinarily difficult to remove them. It is necessary to have a new model of reformation of economy in basis of that the trust of society would be to power, justice, defence and aims, tasks and priorities of development. There must be certain mechanisms of their realization. The society got tired from chaos and requires from power an order that can be provided by the instruments of government control strengthening of the personal responsibility each for incumbent business.

Keywords: *model economy, liberal-democratic idea, economic order, tools of state regulation of economy.*

Стаття надійшла до редакції 29.12.2015.

Received 29.12.2015.